

*Азаренкова Г.М., Балясна Ю.С.
Доценко Т.О., Ковальова А.І.*

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

Анотація. Висвітлено сутність, мету, функції, принципи, механізм функціонування та систему забезпечення фінансового менеджменту як основи ефективного управління фінансовою діяльністю. Побудовано узагальнену модель фінансового менеджменту на основі досліджень праць вітчизняних авторів в галузі фінансового менеджменту. Обґрунтовано місце інформаційного забезпечення на підприємстві, як одного з ключових елементів системи забезпечення фінансового менеджменту.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, управління, фінансовий механізм, інформаційне забезпечення.

Постановка завдання. Ефективна діяльність підприємств у довгостроковій перспективі, забезпечення високих темпів їхнього розвитку і підвищення конкурентноздатності в умовах переходу до ринкової економіки в значній мірі визначаються рівнем їхнього фінансового потенціалу і якістю керування їхньою фінансовою діяльністю. Комплекс питань, зв'язаних зі здійсненням фінансової діяльності підприємства, вимагає досить глибоких знань теорії і практичних навичок в області обґрунтування фінансової стратегії, вибору ефективних форм розвитку його активів і капіталу, розробки цілеспрямованої програми реального інвестування і формування збалансованого портфеля фінансових інвестицій, керування грошовими потоками, забезпечення фінансової безпеки підприємства в процесі його розвитку. Цей комплекс питань містить у собі фінансовий менеджмент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблемі визначення фінансового менеджменту, а також вивченню та встановленню нових способів і підходів до управління економічними процесами надається важливе значення, приділяється велика увага з боку держави та підприємств, присвячується значна кількість публікацій. Сучасні теорії фінансового менеджменту досить широко висвітлюють такі зарубіжні вчені (Е. Брігхем, Л. Гапенські, Дж. Ван Хорн, У. Шарп, Р. Холт, А. Бірман, Б. Сабанті, Є. Стоянова, Л. Павлова, В. Ковальов, Г. Поляк, інші), і вітчизняні фахівці І. Бланк, В. Суторміна, В. Федосов, А. Поддєрьогін. Проте єдиної думки щодо теоретичного аспекту цього питання сьогодні не існує.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. У нашій країні практика ефективного фінансового менеджменту знаходиться поки лише в стадії становлення, зіштовхуючись з об'єктивними економічними труднощами, недосконалістю нормативно-правової бази, недостатнім рівнем підготовки фахівців до роботи в кризових економічних умовах. Подальше просування країни по шляху ринкових реформ і подолання кризових економічних тенденцій дозволить повною мірою використовувати теоретичні результати і практичний досвід фінансового менеджменту.

Мета статті. Головною метою статті є розкриття сутності та системи забезпечення фінансового менеджменту в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному економічному житті значно зростає значення ефективного управління фінансами підприємств, що, у свою чергу, обумовлює необхідність упровадження фінансового менеджменту в діяльність суб'єктів господарювання.

Щоб вийти із кризової ситуації, в якій опинилися сьогодні підприємства України,

потрібні нові, якісні підходи до їхнього виробничого потенціалу й управління фінансами підприємств. Раціональне розв'язання проблеми залежить насамперед від прийняття обґрунтованих фінансових рішень, оскільки саме фінансовий менеджмент передбачає формування, розподіл і раціональне використання фінансових ресурсів

Отже, в наш час об'єктивно зростає роль фінансового менеджменту як комплексу взаємопов'язаних управлінських рішень і заходів на різних рівнях управління фінансовими ресурсами.

В сучасній фінансово-економічній літературі фінансовий менеджмент прийнято розглядати з 3 позицій: як науку; як форму підприємницької діяльності та як систему управління підприємством.

Фінансовий менеджмент як наука сформувався в середині двадцятого століття в країнах з ринковою економікою за наступних передумов:

- були створені основи загальної економічної теорії ринкового господарства;
- рівень організації виробництва досяг високого розвитку у вигляді створення індустріального суспільства, в основу якого було покладено велике промислове виробництво й колективну форму власності;
- сформувалася ефективна система правових інститутів і ринкова інфраструктура;
- набула розвитку система національних і міжнародних фондових і фінансових посередників.

Фінансовий менеджмент як форма підприємницької діяльності являє собою вид самостійної діяльності, яку виконують як професійні фінансові менеджери, так і фінансові інститути (страхові компанії, трастові компанії, інвестиційні фонди і компанії та ін.). Сферою застосування фінансового менеджменту як форми підприємництва є фінансовий ринок. [2]

Фінансовий менеджмент як система управління складається з двох підсистем: об'єкта та суб'єкта управління. Об'єктом фінансового управління виступають активи, капітал та фінансові потоки підприємства, що пов'язані з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів. Суб'єктом управління є група осіб (фінансова дирекція як апарат управління, фінансовий менеджер як керівник), яка виробляє та реалізує цілі фінансового менеджменту.

Серед наявних в економічній літературі точок зору на сутність і зміст фінансового менеджменту особливу увагу заслуговують ті, автори яких визнають активний вплив менеджменту на ефективність господарювання економічних суб'єктів. Адже фінансовий менеджмент, базуючись на досягненнях управлінських наук, усіх прогресивних перетворень у практиці господарювання зарубіжних і вітчизняних підприємств, спроможний змінювати систему цінностей, пріоритети і тенденції розвитку економічних суб'єктів. Із ним пов'язують упровадження принципово нових форм і методів фінансової роботи, використання сучасних механізмів фінансового ринку. [3]

Аналіз теоретичних досліджень [2, 4, 6, 7, 10] показав, що немає єдиної думки з приводу визначення поняття «фінансовий менеджмент».

Досліджуючи погляди вітчизняних авторів в галузі фінансового менеджменту (табл. 1) виявлено, що Бланк І.А. і Гончаров А.Б. визначають фінансовий менеджмент як систему, Поддєрьогін А.М. – як процес управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, а Крамаренко Г.О та Чорна О.Є. визначають фінансовий менеджмент як науку про управління фінансами. Разом з тим більшість досліджених авторів головною метою фінансового менеджменту визначають максимізацію добробуту власників підприємства.

Проведене дослідження приводить авторів до висновку, що фінансовий менеджмент – це специфічна система принципів і методів організації та управління фінансовими ресурсами підприємства з метою забезпечення максимізації добробуту його власників в поточному та перспективному періоді.

Таблиця 1

Погляди вітчизняних авторів відносно поняття «фінансовий менеджмент»

Автор	Визначення	Мета	Завдання	Функції	Принципи	Механізм
Бланк І. А. [2]	Фінансовий менеджмент – це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства і організації обороту його грошових коштів.	Максимізація добробуту власників підприємства в поточному і перспективному періоді, яка забезпечується шляхом максимізації його ринкової вартості.	1. Забезпечення формування повного об'єму фінансових ресурсів відповідно поставлених задач розвитку підприємства в наступному періоді. 2. Забезпечення найефективнішого розподілу і використання сформованого об'єму фінансових ресурсів в розрізі основних напрямків діяльності підприємства. 3. Оптимізація грошового обороту. 4. Забезпечення максимізації прибутку підприємства за передбаченого рівня фінансового ризику. 5. Забезпечення рівня фінансового ризику за передбаченого рівня прибутку. 6. Забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. 7. Забезпечення можливостей швидкого реінвестування капіталу при зміні зовнішніх і внутрішніх умов здійснення господарської діяльності	Фінансовий менеджмент як управляюча система має такі функції: 1) розробка фінансової стратегії підприємства; 2) створення організаційних структур, які забезпечують створення і реалізацію управлінських рішень по всім аспектам фінансової діяльності підприємства; 3) формування ефективних інформаційних систем, які забезпечують об'єднання альтернативних варіантів управлінських рішень; 4) Здійснення аналізу різних аспектів фінансової діяльності підприємства; 5) здійснення планування фінансової діяльності підприємства за основними його напрямками; 6) розробка діючої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень в області фінансової діяльності; 7) Здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень в області фінансової діяльності. Функції фінансового менеджменту як спеціальної області управління підприємством: 1) управління активами; 2) управління капіталом; 3) управління інвестиціями; 4) управління грошовими потоками; 5) управління фінансовими ризиками; 6) антикризове фінансове управління.	1. Інтегрованість із загальною системою управління підприємством. 2. Комплексний характер формування управлінських рішень. 3. Високий динамізм управління. 4. Варіативність підходів щодо розробки окремих управлінських рішень. 5. Орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства.	1. Система регулювання фінансової діяльності підприємства. 2. Система зовнішньої підтримки фінансової діяльності підприємства. 3. Система фінансових важелів. 4. Система фінансових методів. 5. Система фінансових інструментів.
Гончаров А.Б. [4]	Фінансовий менеджмент – це специфічна система управління грошовими потоками, рухом фінансових ресурсів і	Управління рухом фінансових ресурсів і фінансових відносин, виникаючих між господарюючими суб'єктами в процесі рушення	1. Вибір найбільш оптимального рішення і найбільш прийнятних в даній господарській ситуації методів і прийомів управління.	1. Функції об'єкта управління (організація грошового обороту, постачання фінансовими коштами і інвестиційними інструментами, організація фінансової роботи).		

Продовження табл. 1

	відповідною організацією фінансових відносин.	фінансових ресурсів.	2. Сконцентрування зусиль на варіантах рішення, що не суперечать прийнятній стратегії.	2. Функції суб'єкта управління (планування, прогнозування або передбачення, організація, регулювання, координування, стимулювання, контроль)	
Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. [6]	Фінансовий менеджмент – управління, формування, розподіл і використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів.		<ol style="list-style-type: none"> 1) виживання в умовах конкурентної боротьби; 2) уникнення банкруства і фінансових потрясінь; 3) нарощування капіталу та оптимізація його структури; 4) забезпечення постійних темпів зростання обсягів виробництва і реалізації продукції; 5) лідерство у боротьбі з конкурентами; 6) пошук фінансових ресурсів для талучевої і регіональної диверсифікації господарської діяльності; 7) максимізація чистого прибутку; 8) забезпечення рентабельності діяльності; 9) мінімізація витрат і ризиків. 	<p>Функції об'єкта:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) відтворювальна; 2) розподільча. <p>Функції суб'єкта:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) планування; 2) організація; 3) мотивація; 4) контроль. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Регулювання фінансової діяльності: <ul style="list-style-type: none"> - державне; - ринкове; - внутрішнє. 2. Забезпечення: <ul style="list-style-type: none"> - правове; - інформаційне; - організаційно-методичне. 3. Інструментарій фінансового управління: <ul style="list-style-type: none"> - фінансові методи; - фінансові важелі; - фінансові інструменти
Крамаренко Г.О., Чорна О.С. [7]	Фінансовий менеджмент – наука про управління фінансами підприємства щодо вироблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства	Управління вартістю підприємства в інтересах його власників.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фінансування діяльності підприємства. 2. Використання активів з фінансового боку. 3. Здійснення стратегії фінансового менеджменту. 4. Здійснення тактики фінансового менеджменту. 5. Здійснення стратегії і тактики. 6. Внутрішній фінансовий контроль 	<p>Функції керуючої системи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) розробка фінансової стратегії підприємства; 2) створення організаційних структур, що забезпечують прийняття управлінських рішень; 3) формування інформаційної системи підприємства для об'єднання інформації управлінських рішень; 4) створення комплексу технічних засобів для забезпечення діяльності інформаційної системи фінансового менеджменту. <p>Функції керованої системи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) управління джерел фінансування; 2) управління капітальними вкладеннями та оцінкою їх ефективності; 3) управління оборотним капіталом; 4) управління фінансовим плануванням; 5) управління фінансовою діяльністю та фінансовий контроль. 	<p>Повинен включати систему основних показників, за допомогою яких можна оцінити з достатнім ступенем точності його поточні і стратегічні можливості</p>

Закінчення таблиці 1

<p>Підсумок оцінка М. [10]</p>	<p>Фінансовий менеджмент – процес управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання та оптимізації обороту його грошових коштів.</p>	<p>Забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періоді, раціональне використання фінансових ресурсів, здатність підприємств покрити витрати, пов'язані з використанням ресурсів, і забезпечити прийнятний рівень доходу за мінімального ризику вкладників капіталу.</p>	<p>1. Забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів відповідно до завдань розвитку підприємства. 2. Забезпечення найефективнішого використання фінансових ресурсів у розрізі основних напрямів діяльності підприємства. 3. Оптимізація грошових потоків підприємства (вхідних і вихідних). 4. Забезпечення максимізації прибутку підприємства з найменшим рівнем фінансового ризику. 5. Забезпечення мінімізації фінансового ризику за очікуваного рівня прибутку. 6. Забезпечення відносної фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку.</p>	<p>1. Управління формуванням усіх фінансових ресурсів. 2. Управління розподілом і використанням усіх видів фінансових ресурсів. 3. Планування (бюджетування), прогнозування та аналіз фінансового управління діяльністю підприємства.</p>	<p>1. Принципи фінансової стратегії, що визначає можливість збалансування матеріальних та грошових ресурсів. 2. Принципи стратегії управління. 3. Контроль за виконанням прийнятих рішень. 4. Ураховування прогресивного досвіду в питаннях управління фінансами підприємства та його екстраполяція на майбутнє. 5. Орієнтація на прийняття у найкоротший термін рішень з фінансових питань. 6. Визначення передбачених наслідків впливу зовнішніх факторів.</p>
--	---	--	--	---	--

Процес управління фінансовою діяльністю підприємства базується на використанні механізму фінансового менеджменту, що являє собою систему основних елементів, що регулюють процес розробки та реалізації управлінських рішень в галузі фінансової діяльності підприємства.

Поєднуючи погляди авторів відносно складових механізму фінансового менеджменту (табл. 1), побудовано узагальнену модель механізму фінансового менеджменту, складовими якої є рівні фінансового менеджменту, система забезпечення, методи, функції, принципи, важелі та інструменти фінансового менеджменту (рис. 1).

Рис. 1. Узагальнена модель механізму фінансового менеджменту

На відміну від вже існуючих компонентів механізму фінансового менеджменту, що виділяють більшість авторів, узагальнену модель доповнено основними функціями та принципами фінансового менеджменту, що є, на нашу думку, невід'ємними її складовими.

Ефективність управління фінансовою діяльністю підприємства значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення, що є одним з ключових елементів системи забезпечення фінансового менеджменту. Вичерпна, достовірна, своєчасна і зрозуміла інформація є запорукою прийняття оптимальних фінансових рішень, спрямованих на зменшення витрат фінансових ресурсів, зростання прибутку і ринкової вартості підприємства.

Для ефективного менеджменту на підприємстві використовують внутрішню і зовнішню інформацію. До внутрішніх джерел інформації відносять дані бухгалтерського обліку і звітності; податкового обліку і звітності; управлінського обліку і звітності; операційних і фінансових бюджетів і звітів про їх виконання; оперативного фінансового обліку і звітності (платіжний баланс і звіт про його використання, журнали розрахунків з постачальниками і покупцями та ін.); статистичної звітності; норм і нормативів, що розроблені на підприємстві (норма витрати і запасу сировини і матеріалів, нормативи оборотних коштів та ін.).

Дані інформаційні джерела розглядаються за ряд періодів – місяць, квартал, рік. На основі отриманих даних будують динамічні ряди фінансових показників (коефіцієнтів) і роблять висновки про фінансову стійкість, платоспроможність, ділову активність і інвестиційну привабливість підприємства для кредиторів, інвесторів і інших контрагентів.

Зовнішня фінансова інформація включає відомості державних фінансових органів – положення, накази, огляди та ін; дані з фондових і валютних бірж про торги фінансовими інструментами і валютою; огляди про макроекономічну ситуацію в країні; договори (контракти), укладені з постачальниками матеріальних ресурсів і споживачами продукції даного підприємства; функціональні пакети прикладних програм, що використовуються для побудови системи фінансового і інвестиційного управління. [9]

Використання всієї внутрішньої і зовнішньої інформації, що надходить, дозволяє створити на підприємстві комплексну систему інформаційного забезпечення фінансового менеджменту.

Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту є процесом безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних оперативних управлінських рішень за всіма аспектами фінансової діяльності підприємства [8].

Щоб задовольнити різноманітні інформаційні потреби всіх зацікавлених сторін, сучасне підприємство мусить конструювати упорядковані потоки своєї фінансової інформації, її систематизоване подання в залежності від змісту запиту відповідної групи споживачів з точки зору її корисності.

З іншого боку, фінансова інформація, яка є продуктом праці вищого менеджменту кожного підприємства, формується, виходячи з ідеї раціонального управління фінансами. Це об'єктивне за своєю природою переважне право вищого менеджменту підприємства формувати фінансову інформацію безперечно нехтує інтересами інших користувачів. Саме ця обставина - головна причина появи асиметрії фінансової інформації. [9]

Сьогодні, склалася складна ситуація у виробничому секторі нашої держави. Адже, у зв'язку з фінансовою кризою, що почалася у 2008р. збанкрутіло і опинилося у важкому стані дуже багато підприємств.

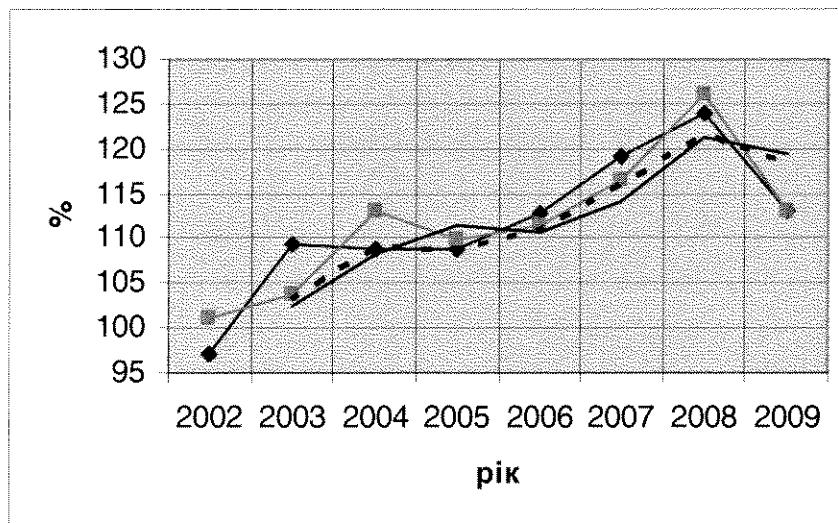
На фоні негативної загальноекономічної ситуації спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості порушених справ про банкрутство. Протягом 2008–2009 років кількість судових справ, що стосуються визнання боржника банкрутом, зростає втричі. Слід зазначити, що 2008 року сферою діяльності суб'єктів господарювання, щодо яких було порушено справу про банкрутство, були різні галузі народного господарства, але в 2009 р. простежується чітка тенденція збільшення кількості підприємств боржників (банкрутів), що мають відношення до будівництва. Щоправда, лише 35–45% підприємств, на які подано позови, оголошуються банкрутами. Близько 10–15% усіх поданих позовів стосуються підприємств із державною формою власності.

Станом на початок 2010 року загальна кількість підприємств, які перебували у процедурах банкрутства, становила 14 642, що на 6% більше, ніж у 2007 році, та на 29,6% – ніж у 2006 році. Із 502 припинених у 2009 році справ про банкрутство підприємств лише 9 суб'єктів господарювання використали механізм санації з метою відновлення платоспроможності боржника, 452 підприємства було ліквідовано. [5]

Але на діяльність підприємств впливають не лише зовнішні чинники. Одне з найголовніших місць на підприємстві займає фінансовий менеджмент та його система забезпечення, а саме інформаційне. Тому, для кожного підприємства, яке прагне розвиватися має важливе значення обробка інформації, цінність якої зростає пропорційно тому, наскільки ефективно ця інформація може бути використана.

Отже, для ефективного управління фінансовою і господарською діяльністю підприємства необхідне створення системи гнучкої, достовірної і оперативної економічної інформації. Тому для більшості сучасних підприємств дуже гостро стоїть питання налагодження системи інформаційного забезпечення фінансового менеджменту. [9]

Важливість і значення обробки інформації, а отже і її цінність зростають пропорційно тому, наскільки ефективно ця інформація може бути використана. [1]

----- Тренд індексу цін виробників промислової продукції
 _____ Тренд індексу споживчих цін

Рис. 2. Економічна інформація в узагальненні індексів споживчих цін та цін виробників промислової продукції по Харківській області за 2002-2009 р.р.

На підставі запропонованого аналізу економічної інформації можна дослідити взаємний вплив фінансових потоків між різними галузями економіки. Зокрема, це

можна зробити за допомогою динаміки індексів цін. При цьому слід зазначити, що можна аналізувати як динаміку самих індексів, так і відповідні тренди таких тенденцій (рис. 2). [1]

Висновки. Ефективне управління діяльністю підприємства значною мірою визначається рівнем розвитку та забезпечення фінансового менеджменту. Це питання є особливо актуальним сьогодні, коли відбуваються докорінні зміни в області фінансових відносин, ускладнення ринкової ситуації, постійної зміни зовнішніх і внутрішніх чинників.

За результатами дослідження наукової літератури авторами було уточнено та сформульовано власне визначення фінансового менеджменту. Побудовано узагальнену модель фінансового менеджменту. Обґрунтовано необхідність наявності якісного інформаційного забезпечення на підприємстві, що є невід'ємною складовою в управлінні суб'єктом господарювання.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розвиток прийомів і методів фінансового управління та розробка фінансових рішень, спрямованих на підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Література

1. Азаренкова Г.М. Менеджмент фінансових потоків економічних агентів: монографія / Г.М.Азаренкова. – К. : УБС НБУ, 2009. – 335с.
2. Бланк ИЛ. Финансовый менеджмент : Учеб. курс. – К. : Ника-Центр, 2002. – 528 с.
3. Бучковська Я.Г. Фінансовий менеджмент – основа ефективної діяльності малого підприємства / Я.Г. Бучковська, Г.Д. Драч // Наука й економіка. – 2010. – №2(18). С.15-19.
4. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент : Навч. посіб. – Х.: Видав. дім "ШЖЕК", 2003. – 240 с.
5. Жалко О.В. Банкрутство як наслідок впливу фінансової кризи на господарську діяльність підприємств / О.В. Жалко // Університетські наукові записки. – 2010. - №2. С. 168 – 173.
6. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент : Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. — 485 с.
7. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент : Підручник. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 520 с.
8. Матейко С.В. Фінансова звітність як інформаційна база аналізу фінансових ресурсів та шляхи її вдосконалення / С.В. Матейко, І.В. Рудченко // Держава та регіони. – 2006. - №3 – С.196-199
9. Сокиринська І.Г. Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту як основа для оцінки фінансового потенціалу підприємства / І.Г. Сокиринська, І.Г. Аберніхіна, О.С. Наумов // Вісник Хмельницького національного університету – 2010. - №2. С.80 – 83.
10. Фінансовий менеджмент : Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. — 536 с.

Summary. The essence, purpose, functions, principles, mechanism of operation and financial management software system as the basis for effective financial management. The generalized model of financial management based on research works of national authors in the field of financial management. A complex of information support the company as a key element of the system of financial management.

Keywords: financial management, administration, financial mechanism, information.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2010